

Miquel Costa i Llobera: arqueologia poètica o poeta arqueòleg?

G. ROSSELLÓ BORDOY

Entrar dins aquest tema és prou difícil perquè Costa i Llobera, prevere, poeta, estudiant de dret, dibuixant, orador sacre és pel caire que se'l miri la cosa més allunyada a la figura de l'arqueòleg tal com la concebim als temps actuals.

Endemés el tema fou tractat anys enrere pel bon amic Gabriel Llompart i per res del món voldria que algú m'acusàs de plagiari a l'hora de reinterpretar l'obra de Miquel Costa i la seva relació amb la més pregona antiquitat mallorquina.

En veritat no es pot dissociar el poeta de la personalitat curiosa de l'home apassionat per la seva terra, en especial pel passat més llunyà.

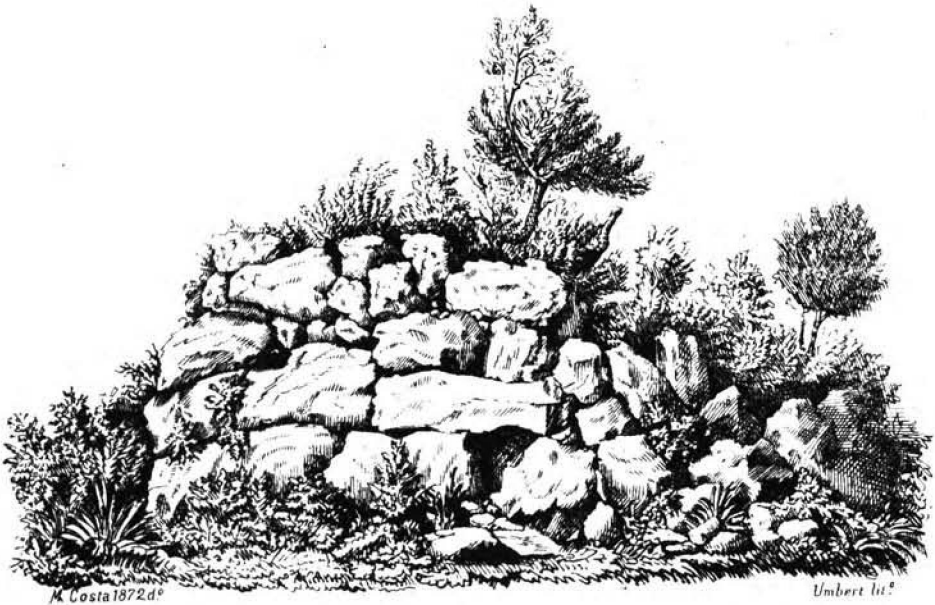
Costa fou un dels col·laboradors inicials del BSAL. Alguns dels seus poemes veren la primera llum a les seves planes primerenques i entre les col·laboracions en prosa recollides, unes poques es refereixen a temes arqueològics. No de bades al BSAL que s'acosta als cent vint anys de vida és, com en tants d'altres aspectes, el testimoni més cabdal de l'afecció de Costa al món antic.

Els vint i cin escrits de Miquel Costa a les planes del BSAL comporten deu poemes, quatre sermons, set esboços biogràfics a nivell de recordança necrològica o com succinta biografia més una conferència.

Capítol apart són les dues aportacions epistolars amb el seu gran amic Joan Rosselló de Son Forteza i la memòria sobre la *Santa Iglesia Catedral Basílica. I. Bosquejo histórico y descripción del conjunto* (BSAL, XVI, 12). A més un dibuix en el qual reproduceix el talaiot dels èvols, *eus èvols* en la deliciosa dicció pollencina.

Parlar de Costa arqueòleg pareix massa agoserat, perquè en sentit estricte no podem considerar-lo com a tal, malgrat una formació humanística d'arrels clàssiques quedi prou palesa a través de llur producció lírica. És indiscutible l'encisament envers l'antiga Roma, reflectit a les *Horacianes* i de manera especial a la *Deixa del geni grec* que cal considerar-la com la quintaessència arqueològica de Costa i Llobera i de la seva coneixença del passat illenc.

Un dels aspectes més desconeguts de Miquel Costa és la seva afecció envers el dibuix reflectida als quadernets d'apunts que conserva un pollencí il·lustre i que els serva com gelós nibelung i no ensenya a ningú. Precisament la única mostra que coneixem del Costa dibuixant es troba a les planes del BSAL quan reproduí la imatge de l'esmentat talaiot a terres de Can Xanet.

CLAPER D'EUS EVOLS

en ca'n Xanet - Alcudia.

Precisament el talaiot dels èvols significa el punt de partida de Costa com arqueòleg. Afirmació documentada gràcies a les peces que altre temps foren exposades al Museu Diocesà i que d'anys enrere no sabem on han anat a parar.

D'una banda la destral de bronze que podríem descriure com una destral plana de forma trapezoidal i tall corbat que cal incloure dintre de les manifestacions més antigues del bronze illenc. Descrita per Colominas és comparable a les peces de Cas Corraler de Felanitx, encara que de factura més fina, més gràcil, més manejadissa. Procedent de Can Xanet, una de les finques de la família, fou l'agre més important que el jove Costa pogué fruitar per fer la seva minsa col·lecció d'antiquitats talaiòtiques que foren gala de l'esmentat Museu.

No vos penseu que la col·lecció Costa fos rica i plena com la col·lecció Planes o altres mostres dècimonòniques que s'han esvaït i que mai podrem recuperar.

Entre elles les ceràmiques eren la mostra més extensa i destacava per damunt de la resta un vaset geminat, peça única a Mallorca que presenta un clar paral·lel amb quelcom semblant provinent de Menorca, conservat al Museu Nacional d'Arqueologia de Catalunya, on gran part de les col·leccions esmentades passaren a constituir un dels seus fons arqueològics més importants.

Els vasets geminats caldria situar-los dins la gamma de peces de caràcter ritual que a l'antiquitat insular són freqüents a èpoques diverses de la nostra història primitiva. Acompanyament dels difunts, el vaset semiesfèric, troncocònic, bicònic o bé geminat

era el receptacle on es conservava l'ofrena ritual que acompanyava al difunt envers l'altra vida. El contingut es consumí, tan sols restà el continent. L'arqueòleg sempre queda a mitjan camí, perquè la informació que aporta la seva tècnica investigadora tan sols ofereix una imatge incompleta del que voldria saber i aquesta imatge, prou vegades ens duu a conclusions esgarriades.

Can Xanet formava part d'una zona del districte d'època islàmica que rebia el nom de Bullansa, o sia la deformació fonètica de l'antiga Pollentia clàssica i la zona, avui compartida entre els municipis de Pollensa i Alcúdia tenia per nom *al-burayjat* que seguint el procés deformatiu propi dels noms de lloc esdevingué en un *Alboraiet* que s'ha esvaït de la faç de la terra en favor d'altres noms més moderns com Can Xanet a Ca na Manescala. El primer a terres pollencines i el segon a Alcúdia on es conserva un majestuós talaiot circular el més ben conservat de la contrada alcudienca.

La seqüència degenerativa del nom de lloc em fa pensar que en època islàmica la torre talaiòtica rebia, per part dels musulmans mallorquins, el nom de *burayja* o sia el diminutiu de *burj* que en àrab significa torre, en especial torre aïllada. (Cal recordar que en intentar transcriure al català la radical àrab *jîm* la jota emprada res té a veure amb el so de la jota castellana. Utilitzar el sistema habitual de transcripció pot ocasionar problemes de comprensió que ara per ara són irresolubles). *Al-burayjât* seria, endemés, una forma en plural d'un diminutiu femení que significaria les torretes, indret de torretes, indret de talaiots perquè no?. El mot talaiot aplicat pels catalans als nostres monuments característics és també un derivat de l'àrab *tala'i* (origen de talaia en català, o bé *atalaya* en castellà) més un afix despectiu -ot, més que augmentatiu.

Les especulacions toponímiques són sempre especulacions i manta de vegades aventurades i en toponímia la coral pugna entre arabistes i romanistes acaba, una i altre vegada, en discussions irremeiables, no de bades aquella dita forastera ens recorda

*Que Dios ayuda a los buenos
cuando son más que los malos
llegaron los sarracenos
y nos molieron a palos.*

I els romanistes són, vulguis no vulguis, més que els arabistes.

Proposta hipotètica i aventurada si tan voleu, emperò documentada per la pròpia col·lecció Costa, trobada en aquelles terres, que mentre foren propietat de la família es mantingueren dempeus. Seria devers l'any 1929 quan el talaiot dels èvols fou enderrocat. Miquel Costa ja no ho pogué veure, de segur no ho hauria consentit. Sortadament el de Ca Na Manescala encara es conserva.

Què significa aquest eufònic èvols? Com sempre el mestratge de l'Alcover-Moll aclareix l'enigma:

Èvol: planta capsifoliàcia de l'espècie *Sambucus ebulus* que té el tronc de 0'80 a 1'50 m. d'altària, acanalat, ramós, les fulles pinnades de set a nou segments ovals, allançats i serrats, fruit en forma de baia negra: cast. *yezgo*, *sauquillo*.

Entre els exemples adduïts pel DCVB figuren unes curioses cites:

*Such d'èvols espessit ab oli rosat
Aigua bullida ab èvols*

Exemples que em recorden les paraules de Giovanni Lilliu que en referir-se a l'aixovar domèstic trobat a Ses Païsses d'Artà (campanyes de 1959, 1969 i 1962) escrivia:

Nelle bevande non è stato ancora introdotto il vino, forse si usava qualche infuso come farebero pensare i resti d'un vasetto di terra cotta, tutto traforato sul corpo da forellini: un vaso filtro.

Sens dubte els talaiòtics illencs, dels quals ben poques coses en sabem, alguna beguda, tisana o bullidura utilitzaren a l'hora de remoure el pedreny que defineix el ciclopeïsm de la seva arquitectura.

Pensar que el poeta quasi fa 120 anys es demanava:

*Qui't feu?
Quin és ton nom?
Quina ma forta tes roques aixecà?*

ben bé es pot considerar que Costa fou un predecessor i el que és més greu 120 anys després encara són interrogants que romanen sense contesta.

D'igual manera quan el poeta vol saber la funció del *claper de bàrbara grandesa* i formula altres preguntes:

*Fóres d'un déu caigut l'ara feresta, famèlica de mort?
Eres la tomba del guerrer més fort?*

Una de les poques coses que podríem afirmar és que ni una cosa ni l'altra responen a la realitat perquè l'experiència ens ensenya que el talaiot, la *burayja* o el *claper de bàrbara grandesa* almenys quan fou abandonat era una simple i ximple habitació on la llar de foc i un minso aixovar ceràmic era l'únic tresor que guardava el vell claper.

Vell eres ja quant sa paret primera alsava aquí el romà!

Fins i tot Emile Cartailhac pocs anys després de Costa es formulava també la mateixa pregunta que el poeta:

Es tracta d'un magatzem? Quina seria, doncs, la cosa de tan gran valor que per conservar-la fos precis edificar tal monument? A nosaltres ens costa creure que el tresors que a Orient eren una il·lusió dels antics arqueòlegs fora aquí una realitat. D'altra banda, n'hi ha molts, en trobaríem a ambdues illes quasi 600 talaiots, drets o desapareguts de la faç de la terra, emperò no de la memòria dels homes.

El dibuix del claper d'els èvols, signat *M. Costa, 1872* ens mostra un típic espècimen del que entem per talaiot a Mallorca. Massa de pedreny en la que es poden veure quatre filades de grans blocs que voregen una porta trilítica prou característica. El dibuix no porta escala gràfica i per tant no és possible calcular la seva grandària. Fins i tot el problema de l'altària de la porta d'accés no es pot esbrinar.

Es tracta d'una porta baixa com la de Talaia Joana dels Antigors de Ses Salines o d'un corredor on un home mediterrani pot accedir dempeus? Aquesta és la incògnita

que no hem sabut desvetllar. Els arqueòlegs perque no han gosat envestir els talaiots, els polítics perque des de que comanden d'aprop han boicotejat la investigació arqueològica adduint que primer cal conèixer el que tenim que obrir noves esperances de comprensió del passat. No és més que una de les moltes fal·làcies que ens encolomen asseguts a la seva cadira prepotent.

Direu, amics de l'Arqueològica, que tal cosa res té a veure amb mossèn Costa. Tal volta sia veritat, emperò mentre Miquel Costa va viure el claper dels èvols va romandre il·lès.

L'any 1929 passava a millor vida com tants d'altres talaiots que al llarg del segle XX, considerat com el paradigma de la cultura, foren anorreats de mala manera, de forma que el prec que el poeta lliurava a la humanitat no fou sinó que una prèdica més llançada al desert:

*I així veuràs passar la nostra vida
i d'altres ne veuràs
Caurà nostra Babel ja derruïda
I tu, encara, soberch t'aixecaràs*

Il·lús el poeta, impotent davant la Babel que mai fou anihilada, ans el contrari feu pols el poc que restava de l'avior.

*Per això venc a veure't algun dia claper mai derrit
Aquí com pareix que el temps no fa via
Pren millor sa volada l'esperit.*

Anys enrere Gabriel Llopart glosà el poema lloberia i analitzà varians i dates de redacció. Sens dubte fou un dels motius pels quals el poema a un claper quedàs gravat dins el meu cor que sí estima els arbres, emperò estima més els talaiots que manta de vegades són derruïts no tan sols per la mà dels homes sinó també per les arrels dels arbres i la incompetència d'aquells que els haurien de defensar.

La relectura del poema molts d'anys després em reafirmà en la idea d'un Miquel Costa i Llobera arqueòleg, arqueòleg il·lús, que no és el mateix que il·lusionat, perque la lliçó que professà és una síntesi magnífica del que ha d'ésser la prehistòria com a ciència, cercar, destriar, interpretar, voler aprendre més i més del missatge mut de les pedres i no oblidar que els que introduïren a la nostra terra aquestes tècniques investigadores prou sabien el que feien.

* * * * *

Miquel Costa i Llobera no fou tan sols un prehistoriador *avant la lettre*, fou també un arqueòleg clàssic, millor seria definir-lo com preclàssic, que ens deixà de manera prou clara la seva visió del món talaiòtic i el seu contacte amb la Mediterrània clàssica. Com podeu imaginar em refereixo a la *Deixa del geni grec*.

Interpretada manta de vegades té un clar origen en la formació clàssica de la clerecia mallorquina del segle XIX.

El poema a un claper és obra de joventut. L'any 1872 Costa tenia divuit anys, la *Deixa* és obra de plena maduresa quan el poeta es trobava a un moment de plena

activitat creadora, de manera tal que la composició suposa la frontissa més clara entre les obres anteriors i les grans obres d'inicis del segle XX. El poeta tenia 46 anys.

El propi Costa comentava al seu amic Rubió el següent:

Quería haberte leído un poemita reciente que escribí a fines del pasado año, sobre las cuevas de Artà. Es de la época protohistórica de las primera expediciones colonizadoras de nuestras riberas.

En el figura un joven rapsoda griego, Melesigeni (el futuro Homero), salvado de un sacrificio humano por la Sibila de la Tribu sagrada, Nureduna, que viene a ser la personificación de Mallorca. Tiene sentido simbólico, la unión de nuestra tierra con el genio griego:

A dir veritat ja no és l'obra fresca d'un jovecell que versifica més amb el cor que amb el cap. La *Deixa* traspua una formació clàssica, uns coneixements bíblics, històrics que als divuit anys no havien influït en absolut en la creació de la lliçó de prehistòria abans comentada.

La formació clerical i el romanticisme francès van de la mà, sense oblidar les influències de Leconte de l'Isle i altres aspectes propis de l'època en la que es gestà el poema. Fou redactat en un termini breu entre 10 d'octubre de 1900 i el gener de l'any següent.

Costa pretenia conjuminar el simbolisme de la unió mediterrània, del món bàrbar de les gents dels talaiots amb l'empremta grega dels temps clàssics.

En aquelles saons encara els científics no s'havien pronunciat sobre els orígens dels pobladors antics de les Illes Balears i encara estaven lluny de pensar en unes possibles arrels orientals.

Tan sols Alberto della Marmora l'any 1840 havia publicat a Torí els seus records d'una apressada visita a Mallorca i Menorca per tal de comparar els monuments talaiòtics amb les construccions ciclòpiques de Sardenya. Cartailhac que havia visitat Mallorca i Menorca el darrer trimestre de 1888 contactà amb la Societat Arqueològica Lul·liana i la relació amb Gabriel Llabrés i Bartomeu Ferrà fou cordial. Costa en aquelles dates sojornava a Roma i no pogué, per tant, entrar en contacte amb el primer científic que prestà atenció a la nostra història més antiga.

De la gent de la seva època tan sols Bartomeu Ferrà en publicar el dibuix del claper *deus èvols* inclogué una breu nota sobre els materials en poder de Miquel Costa que pensava donar a conèixer a la segona part del seu album fotogràfic que mai es va publicar.

D'altra banda les investigacions arqueològiques iniciades l'any 1915 per l'Institut d'Estudis Catalans foren posteriors a la creació de la *Deixa*.

En conseqüència els trets originals de l'obra són lloberians per pròpia natura, sense influència alguna de caràcter arqueològic provinent de teories científiques que en aquelles saons encara no s'havien formulades.

La fantasia de Costa, les seves lectures i la coneixença del món clàssic fan que sigui un precursor per a la coneixença de l'etapa que el meu mestre, el professor Lluís Pericot García, va batiar com a període post-talaiòtic i que a hores d'ara un ja no sap

quina denominació reb per part de les portentoses llumeneres que pontifiquen sobre prehistòria i protohistòria de Mallorca.

La meua anàlisi del poema es centrarà en dos aspectes:

En primer lloc les referències a pobles i personatges provinents de les fonts clàssiques.

En segon lloc la coneixença del terreny que mossèn Costa havia assolit a través de les seves afeccions juvenívoles, plasmada ja al poema dedicat al claper.

L'argument és conegut gràcies al resum abans comentat i els personatges o referències a elements bé reals o bé mítics són els que s'esmenten a continuació.

Els cabirs

*Cabirs qui de la terra viviu en les entranyes
cavant tresors o saba que fa reviure el camp.*

Diria que és una reminiscència wagneriana, puix recorda més la descripció dels nibelungs dels mites germànics que la real de la figura del CABIR, la divinitat púnica que senyorejava la veïna Eivissa.

Dins el món clàssic Cabir, filla de Proteu, en unir-se a Hefaist engendrà els cabirs. La seva difusió abastà tota la Mediterrània fins i tot Egipte. Al final de l'època clàssica es presenten com a protectors de la navegació, emperò no com els descriu Costa.

Hiram

Uns mercaders d'Hiram que feien proa a Tarsis

Hiram, personatge bíblic, rei de Tir, sogre del savi Salomó, a qui proporcionà els pertrets necessaris per bastir el Temple de Jerusalem:

I Hiram digué a Salomó: He sentit el que m'enviaves a dir. Jo faré tot el que tu vulguis referit al fustam de cedre i el fustam de faig. Els meus servents li duran des del Líban a la mar i jo el posaré en rais per la mar fins al lloc que tu em senyalaràs. Enllà es desfermerà i tu la prendràs i tu feràs la meua voluntat donant de menjar a la meua família.

Donà Hiram a Salomó fustam de cedre i faig tot el que va voler. (I REIS, 5, 8-10)

Tarsis

Les terres d'Occident, on les naus púniques anaven a la recerca de l'estany. Herakles embarcà els animals a la copa del Sol i posà proa a la ribera oposada de l'Oceà, A Tartessos.

Tarsis és el nom bíblic que per als grecs fou Tartessos.

La referència bíblica diu així:

Perque el monarca tenia a la mar l'estol de Tarsis amb l'esquadra d'Hiram, una vegada cada tres anys arribava l'estol de Tarsis carregat d'or, argent, ivori, moneies i pagos (I Reis, 22).

Hespèria

*Grecs eren de les illes airoses de Llevant
Qui, cap a l'ampla costa d'Hespèria, navegar
Havien fet escala vora la platja bella
De Bóccoris, colònia de Bokenb-rau novella
Que ja la llei donava d'Egipte vencedor
A les tribus de Clumba, la Balear major.*

Hespèria = país d'Occident

Quan Diomedes tornà de Troia per fugir dels paranyes que Egialea i el seu amant li paraven s'escapà a Hespèria, a la Mediterrània Occidental.

Bocchoris

Ciutat indígena que signà un pacte, de patronatge per dues vegades amb padrins establerts a Roma. La primera *tabula patronatus* està datada l'any 10 aC i el patró elegit fou Marcus Crasus Frugi. No era coneguda en època de Costa puix es va trobar casualment l'any 1957. L'original es troba al Museu Monogràfic de Pollentia a Alcúdia.

La més moderna datada l'any 6 dC i el signant fou Marcus Atilius Verno. Trobada l'any 1765 al pedret de Bòquer en poder del Comte de Zavellà. Coneguda sens dubte per Costa.

Bocchoris podria estar relacionat amb Boccoro. Àrbitre conegut per la seva rectitud i justícia. Va intervenir en la decisió de Mesopotàmia, filla d'una sacerdotessa d'Afrodita que havia agraciat als seus tres pretendents de la següent manera: a un una copa, a l'altre la corona que portava al cap, al tercer una besada. A Boccoro aquest darrer fet li va parèixer la millor prova d'amor inclinant-se a favor del darrer. Els pretendents no acceptaren l'arbitratge, lluitaren els tres i moriren tots. Mesopotàmia romangué fadrina, No és gens rar que Mesopotàmia, avui Iraq sia el que és, deixada de la mà dels déus, en lluita constant. El Boccoro actual, Bush de llinatge, àrbitre inconscient, no precisament conegut per la seva rectitud i justícia, també es va cobrir de glòria com el Boccoro de l'antiquitat clàssica. Si almenys Mesopotàmia hagués elegit per si mateixa ... És altra història que ara no fa el cas.

Boken Rau: Seria la forma grega, Bocchoris, de Bak-en-Ranef, faraó envers 780-715 aC.. Manetó el fa l'únic faraó de la XXIV dinastia (Segons G. I. M. Racht: *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*).

Suposat colonitzador egipci, fundador de la ciutat de Bocchoris o sia l'*oppidum* del boccoritans. És una invenció que agrada molt als pseudo historiadors que qual cuques es belluguen per damunt la nostra terra. La cosa ve d'enrere perque Costa ja acceptà l'invent.

Clumba

Segon Emil Hübner seria una deformació de Columba (Real Enzyklopedie der Klassischen Altertums wissenschaft de Pauly- Wissowa, IV, 1, 1900). Hübner fou bon amic de Llabrés i Quintana i col·laborador ocasional del BSAL. A través d'aquets Costa pogué tenir notícia de tal publicació.

Per a Raimondo Zucca Columba es registrà a l'*Itinerarium maritimum*:

Se Columba potrebbe collegarsi piú che a nesonimi di carattere faunistico, alla sfera sacra di Afrdoite, richiamate dal nome Aphrosiades attribuito a Maiorca da Isidoro (Raimondo ZUCCA, Insulae Baliares,22).

Hélios

El Sol, és una divinitat grega, o almenys un geni dotat d'existència i personalitat pròpies.

Hélios tots els matins, precedit pel carro de l'Aurora, des del país dels indis camina durant tot el dia i en arribar la vesprada arriba a l'Oceà on es banyen els seus cavalls fatigats.

És la imatge del dia lluent i esponerós.

Moires

Les velles Moires, filles de l'Èreb i de la Nit.

Son la personificació del destí de cada qual. És sinònim de les Parques que regulen la vida dels humans. Àtropos, Cloto i Laquesis: la primera fila, la segona cabdella i la tercera talla el fil quan l'hora és arribada.

No és més que el personatge de la Balenguera que Joan Alcover intentà desfressar i embellir-lo. Si avui significa el que significa per alguns dels nostres paisans és problema seu. Filles de la Nit i per a mossèn Costa nascudes de la unió amb l'Èreb.

Èreb és el nom de les tenebres infernals. En ésser personificat va rebre una genealogia convertint-se en fill del Caos i germà de Nix (la nit). No sé fins a quin punt mossèn Costa podia acceptar una relació incestuosa als seus versos, encara que, dins el mon pagà, tot estava permès.

Cíclades

Les illes de l'Egeu.

Delos

Illa dels santuaris. Terra sagrada des de temps micènics, entorn del santuari d'Apol·ló les comunitats jòniques establiren un culte comú. Centre de la confederació marítima establerta per Atenes al segle VI aC.

Illa flotant i estèril que no tenia per què tèmer les ires d'Hera, acollí a Leto, l'amant de Zeus, la qual estava estigmatizada per Hera que havia prohibit que a cap lloc de la terra fos acollida per donar a llum als seus fills. En premi a la seva caritat l'illa,

quedà fixada al fons de la mar per quatre sòlides columnes. Com a pàtria d'Apol·ló fou denominada la brillant.

Sirenes

Els genis marins meitat dona, meitat au. Segons la llegenda habitaven una illa mediterrània i amb els seus cants atrapaven els navegants. El mite neix a partir de l'Odissea.

Odisseu

Ulises, rei d'Itaca, protagonista de l'Odissea, diria que en el fons Costa s'inspirà en la seva figura per crear Melesigeni, encara que el transmuti com Homer, l'aeda que ens deixà la lira com a penyora.

Keptes

A Bocchoris, la vila dels Keptes ben fundada

Ha d'esser la transcripció de Keftiu, els cretencs, els Kaptor de la Bíblia o els Kaptara dels textos semítics més antics.

En aquest cas es beslluma una incongruència puix abans Costa accepta la idea d'una fundació egípcia i en aquesta ocasió es decanta pels cretencs. A la seva època no era possible atribuir tal origen als primers colonitzadors de l'illa de Mallorca. Avui dia no seria una hipòtesi forassenyada.

Cíclops

En mans d'aqueixa tribu, de cíclops engendrada

Caldria pensar en la tercera de les castes dels cíclops: els constructors

Els cíclops constructors s'identifiquen amb un poble vingut de Lídia al qual se'ls atribueix la factura de tots els monuments que es poden veure arreu la Mediterrània integrats per blocs descomunals que per pes i volum desafien totes les forces humanes.

No cal entrar en discussió sobre megalitisme i ciclopeïsmes que encara és objecte de discussió. El primer concepte inclou un condicionament religiós que no té el ciclopeïsmes purament constructiu, emperò no sempre els arqueòlegs saben història i els pseudo historiadors saben mitologia.

Asfodel

Del llatí *asphodelus* i aquest del grec *ασφodelος*. Dins el català neologisme per porrassa, planta liliàcia del gènere *Asphodelus* que presenta diverses denominacions: albó, aubó, espíga verda de la porrassa; caramuixa; tronc sec de la porrassa. Planta íntimament lligada a tot jaciment prehistòric.

Tetis

Nereida, filla de Nereu, el vell de la mar i de Dòrida. És una divinitat marina i immortal, la més coneguda de totes les nereïdes. Per alguns és filla del centaure Quiró. Mare d'Aquiles, el dels peus lleugers.

Podria referir-se també a Tetis, filla d'Urà i de Gea. La més jove de les Titànides, esposa d'Oceà, el seu germà. Mare de més de tres mil fills, els rius del món. La seva morada estava més enllà del jardí de les Hespèrides, a la regió on el sol acaba el seu curs diari.

La referència a l'ocult palau de Tetis podria inclinar la balança a favor d'aquesta darrera identificació. En grec la diferència nominal és purament gràfica Θεισ la primera Τηθυσ la segona.

Proteu*Les coves de Proteu*

Element mític que ha rebut moltes interpretacions al llarg de l'evolució de la mitologia. Déu de la mar, encarregat de pasturar els ramats de vells marins, propietat de Posidó. També podria ser referència a un rei d'Egipte, sobirà tant de Memfis com de Faros. La indicació relativa a les coves fa pensar en la primera acepció.

Latona o Leto

Titànida, filla del tità Ceu i Febe. Mare d'Artemis i Apol·ló. Identificada amb la Diana itàlica i llatina, germana d'Apol·ló, fills de Leto i de la seva unió amb Zeus. La presència al poema és per complet accidental, prova del bagatge classicista de Costa i Llobera que traspuja tot el poema.

Melesigeni

*Entre ells hi havia un jove gallard, com a semblança
del dia. Fill de Latona, l'arquer amb lira d'or
Melesigeni es deia ...*

Nom donat pel poeta al protagonista del poema. No correspon a cap nom identificat a la mitologia grega. És l'*alter ego* d'Homer, el cantor, l'aeda, creador dels dos grans cants èpics de l'aurora de la Humanitat.

Relacionat amb el nom μηελον = fruita, ovella, ramat menor. Recordem el nom Meloussa atribuït a l'illa de Menorca.

Segons Herodot, Homer abans anomenat Melesigeni, essent encara jove, navegà des de Smirna (l'actual Izmir) fins a les costes del Jardí de les Hespèrides.

Nuredduna

El propi Costa en una de les poques notes que complementen el poema ens explica el perquè de tal nom:

Aquest nom l'he format sobre el mot nur, que en llengües de l'Orient significa foc, per lo qual fou anomenada Nura pels fenicis l'illa de Menorca, on singularment abunden els talaiots, monuments que encara es diuen nuraghe a l'illa de Sardenya. Així Nuredduna ve a ésser com una personificació del foc sagrat de la

raça, la seva sacerdotessa poètica. Li he donat caràcter sibil·lú.: per lo arrelada que està a Mallorca la tradició de la Sibil·la.

Si pogué haver-hi una d'aqueixes a la caverna de Cumes, bé escau a les grandioses coves d'Artà haver-ne tinguda una altra.

La nòmina és prou nodrida per cobrir el primer apartat que he marcat en començar a tractar de la *Deixa del geni grec*.

Una breu indicació pel que fa al segon punt establert o sigui la coneixença del terreny amb ulls d'arqueòleg per part de Costa i Llobera.

Unes poques mostres basten:

*Oh Clumba! En tu no crèiem trobar,hi sort tan dura
Al veura com sorties d'un mar i un cel tan blau
Com los de nostra pàtria: i en roques i verdura
germana de les Cíclades mostraves ta figura,
Ai! Com la santa Delos somrient a la nostra nau*

No de bades per alguns toponimistes Formentor i Formentera deriven de *promontoria* i no de *frumentaria* com pretenim altres. Sens dubte dins l'àmplia mar la presència copsadora d'una i altra illa és un vertader far per una nau aperduada després d'una tempesta. L'esperança dels nautes consistia en trobar la vila fundada pels cretencs:

*A Bocchoris, la vila dels Keptes ben fundada,
D'una colònia nostra somniava jo el nou mur
Més ai!, sort ben diversa nos era aquí guardada,
En mans d'aqueixa tribu, de cíclops engendrada
Que habita munts de roques per dins el bosc obscur.*

quan el que troben és el poble del clan de l'alzina engendrat per cíclops, en síntesi no és més que una de les moltes premonicions que podem veure a l'obra de Miquel Costa i Llobera: la dualitat entre els talaiòtics i els colonitzadors. La descripció de *els elms amb cimera crestada, on domina la ploma de milana*, anys abans de la descoberta dels guerrers de Son Taxaquet o de son Favar que presenten a les clares aquest tipus d'elm, n'és una prova mentre que el següent vers *també lluien noves llances i nous escuts d'aram*, tot ben documentat al guerrier de son Carrió o al magnífic bronze de son Favar que són troballes molt posteriors que Costa ni podia somniar amb cosa semblant. Que en direm del *cinturó de bàrbara riquesa i el misteriós falcó d'argent*? No és una clara descripció de les diademes de bronze o les fíbules d'aram que acompanyen als guerrers del talaiòtic final?

En veritat sia dita no podia faltar la menció a l'ara dels sacrificis. És un retret habitual que es pot fer a tot clergue que s'endinsa dins el món bellugadís de la prehistòria i en aquest sentit Costa no podia defigir de la norma. Les nostres en aquest cas són nombroses.

*Ja el foc sagrat alçava fatídiques les flames
Pel sacrifici, sobre l'altar del talaiot,
Sonava un corn sinistre. Parelles de guerrers
De peus i mans lligaven en terra als presoners
Portant-los a la pedra fatal del sacrifici*

*I amb lo foc de la pira finí també la festa
 Quan de la mar pujava l'estrella del matí.
 Enmig d'aquella sala surgia un gran altar
 sens ídol ni altre emblema, trossam d'estalagmita
 sagrat al déu incògnit. Aquella era la fita
 a on s'encaminava la llarga processó
 Llavors l'encadenaren a l'ara, de manera
 Que no se'n pogué moure, i, havent-lo assegurat
 Deixaren-lo, amb la lira sospesa a son costat.*

Ares sacrificials no solen comparèixer als jaciments talaiòtics. Manta de vegades un simple basis de premsa per aprofitar l'olivó de l'ullastre ha passat per altar, emperò sí la menció del trossam d'estalagmita consagrat al déu ignot no deixa de ser altre element de la clarividència de Miquel Costa i Llobera abans de saber que dins els santuaris dedicats al panteó dels homes talaiòtics hi havia temples on l'aniconisme era copsador (A la cova de Betlem de Deià dins el cubicle més recòndit una estalagmita escapçada fou interpretada així com si es tractés del trossam de pedra consagrat al déu incògnit), mentre a molts d'altres les divinitats que recordaven els fenòmens naturals i en especial la força de la natura representada pel brau o el guerrer, trasposició del Reshef Melkart púnic, l'Ares grec o el Mars romà eren freqüents. Representacions d'una divinitat de nom ignot a la qual se li reté adoració pels nostres avantpassats, dels quals encara desconeixem moltes altres coses del seu viure dia dia.

Sia aquesta interpretació de la lírica de Miquel Costa i Llobera un modest homenatge d'un prehistoriador amb motiu de l'any Costa al 150 aniversari de la seva naixença, decantant-me després de les meves reflexions pel poeta arqueòleg.

NOTA DE L'AUTOR:

Aquest exercici dialèctic fou llegit a la Sala Magna de la Societat Arqueològica Lul·liana el dia 13 de novembre de 2004 per commemorar l'any Costa. Es publica íntegrament a partir del text manuscrit que es presenta tal qual sense modificacions, addicions ni indicacions bibliogràfiques, deixant de banda algunes essencials que es conserven al manuscrit. Posteriorment al llarg del 2005 algunes de les opinions defensades en aquest treball han estat posades en dubte per altres investigadors. Tothom es lliure d'opinar el que vulla. Si del cas l'autor considera adient la rèplica deguda, aquesta, dins els medis habituals de tota investigació científica, serà exposada quan sia l'hora oportuna.

En premsa el present treball fou presentada l'edició de la tesi doctoral del Dr. Bernat Cifre Forteza sobre *Costa i Llobera i el món clàssic* (desembre d'enguany). Visió d'un expert en filologia clàssica que suposa una cabdal aportació al tema abans analitzat des del punt de vista d'un arqueòleg. Les possibles divergències que es puguin trobar, el llibre roman encara sense llegir, si es que existeixen no suposen posicions encontrades, ans el contrari. La coneixença de la formació clàssica de Costa i Llobera per part del Dr. Cifre no admet controvèrsia alguna.